

Tomislav Markus

DEVET DOKUMENATA O POLITIČKIM I DRŽAVNOPRAVNIM ZAHTJEVIMA HRVATSKO- SLAVONSKIH ŽUPANIJA POČETKOM 1861. GODINE

Tomislav Markus
Hrvatski institut za povijest
Zagreb

UDK 94(497.5)"18";
353(497.5)"18"
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 9.10.2000.
Prihvaćeno: 10.10.2001.

U radu autor donosi devet dokumenata – predstavki četiri hrvatsko-slavonske županije (Varaždinske, Križevačke, Virovitičke, Riječke) od siječnja do ožujka 1861. godine, koje su upućene kralju, banu Šokčeviću, predsjedniku Dvorskog dikasterija I. Mažuraniću i drugim hrvatskim i mađarskim županijama te stanovništvu u Dalmaciji. Predstavke izražavaju bitne zahtjeve hrvatske političke javnosti neposredno nakon ublažavanja političkog pritiska bečkog središta i odustajanja od politike otvorene germanizacije i centralizacije. U njima se traži obnova ustavnosti u Trojednoj kraljevini, Ugarskoj i austrijskim pokrajinama; teritorijalna cjelovitost Hrvatske, posebno na temelju pridruženja Dalmacije i kvarnerskih otoka; obnova hrvatsko-ugarskog saveza na temelju ravnopravnosti; olakšavanje ekonomskih teškoća, obnove županijske sudske autonomije itd.

Ključne riječi: Trojedna kraljevina (Hrvatska, Dalmacija i Slavonija), županije, politička povijest, predstavke, XIX. stoljeće

Hrvatsko-slavonske županije početkom 1861. i njihove predstavke¹

Nakon poraza Austrije u ratu protiv Francuske i Pijemonta 1859. došlo je do postupnoga popuštanja političkog pritiska bečkog središta. U Mađarskoj je većim dijelom vraćen

¹ O hrvatsko-slavonskim županijama 60-tih godina XIX. stoljeća detaljnije su pisali: Milan SMREKAR, *Priručnik za političku i upravnu službu u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji I*, Zagreb 1889., 12-34; Fran VRBANIĆ, *Rad hrvatskog zakonodavstva na polju uprave od godine 1861. do najnovijega vremena*, Rad JAZU 94, Zagreb 1889., 47-114; Vasilije KRESTIĆ, *Hrvatsko-ugarska narodba 1868. godine*, Beograd 1969.; Mirjana GROSS (s Agnezom SZABO), *Prema hrvatskome građanskom društvu. Društveni razvoj u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji šezdesetih i sedamdesetih godina 19. stoljeća*, Zagreb 1992.; Dragutin PAVLIČEVIĆ, *Županije u Hrvatskoj i Slavoniji u prijelaznom razdoblju od 1848. do 1881, Hrvatske županije kroz stoljeća*, Zagreb 1996., 71-96. Za ovdje navedenu literaturu karakteristično je da uglavnom analiziraju politički položaj županija i gradova, a gotovo potpuno zaobilaze njihove predstavke, koje su upućivane višim oblastima od 1861. do 1867.

mađarski jezik kao službeni i obnovljene su županije u drugoj polovici 1860.¹ U Hrvatskoj je, kao i u svim drugim pokrajinama, oduševljeno pozdravljen slom neustavnog monarhijskog centralizma. Za bolje razumijevanje unutarnjih prilika u Hrvatskoj šezdesetih godina XIX. stoljeća potrebno je napomenuti da je obnova ustavnog stanja bila samo djelomična zbog zadržavanja cijelog niza ustanova, koje su stvorene u prethodnom razdoblju i protiv kojih se kasnije često usmjeravala borba županija. To se, u prvom redu, odnosi na porezno-financijske, sudske i redarstvene organe, koji u Hrvatskoj nisu postojali prije 1850., a čija je najvažnija dužnost bilo redovito prikupljanje poreza, te politička i redarstvena kontrola. Novačenje je 60-tih godina ostavljeno županijama, ali i kod toga, kako će se vidjeti, bit će mnogo sukoba i otpora. I mnoga neriješena pitanja iz privrednih odnosa, posebno prava vlasništva na pojedine zemlje i sporova vlastelina i bivših kmetova, kao i kronična razdoblja nestašice i gladi, uvjetovali su složenost društvenog stanja u Banskoj Hrvatskoj 1860.-1867., a koje će se višestruko, posredno ili neposredno, izraziti i u djelovanju županija i gradova. U svrhu pripremanja saziva Sabora u studenom 1860. sazvana je u Zagrebu Banska konferencija, sastavljena od više istaknutih osoba iz hrvatskog javnog života. Konferencija je oštro osudila centralističku i germanizatorsku politiku u prethodnih desetak godina, tražila je povratak pune ustavnosti, navodeći posebno potrebu uvođenja narodnog jezika u sve javne poslove i organe, ustrojavanje nezavisne Hrvatske dvorske kancelarije, te priključenje Dalmacije, kvarnerskih otoka i istočnih kotara Istre. Konferencija je izradila i "naputak" za privremeno uređenje županija, gradova i općina, koji je dobio kraljevo odborenje i po kojem se trebala provesti reorganizacija županija, uglavnom na temelju granica iz 1848. godine.

Gotovo su sve hrvatske županije iznijele, prilikom svoje reorganizacije, od siječnja do ožujka 1861., svoje osnovne političke i državno-pravne zahtjeve. Poslužile su se tradicionalnim oblikom javne interpelacije, tj. predstavkama vladaru, odnosno okružnicama drugim županijama, ne samo hrvatskim, nego i mađarskim, iako središnje bečke vlasti nisu rado gledale na takvu javnu korespondenciju lokalnih županija dviju zemalja. Najopsežnije i najcjelovitije predstavke uputile su Zagrebačka županija (veliki bilježnik Dragutin Kušlan) i Riječka županija (veliki bilježnik Ante Starčević) čiji spisi predstavljaju prave male državno-pravne i politološke studije i spadaju u sam vrh političkog spisateljstva u Hrvatskoj u XIX. stoljeću.² No, i predstavke, koje se ovdje donose, bile su izraz prevladavajućeg javnog mnijenja u Banskoj Hrvatskoj i Slavoniji, osim donekle specifičnog slučaja Varaždinske županije u kojoj je promađarska struja bila najjača. Županije su se uglavnom zalagale za obnovu saveza s Ugarskom (ne: Mađarskom), ali ne

² Njihove se predstavke ovdje ne donose zbog nedostatka prostora. Eventualno će biti naknadno objavljene u ovakvoj zbirci ili u knjizi - zborniku dokumenata o predstavkama hrvatskih županija 1861.-1867., koju sam pripremio za objavljivanje. U ovom predgovoru iznijeti su osnovni podaci o djelovanju i položaju županija 1861.-1867. Detaljniju raspravu o toj problematici predao sam za objavljivanje u *Povijesnim prilogima*.

kako je postojao do 1848., već na temelju ravnopravnosti i široke samostalnosti Hrvatske, te uz ravnopravnost svih naroda i jezika u Ugarskoj. Odnos prema austrijskim pokrajinama je ignoriran, kao i bečka vlada, s motivacijom da o tome može odlučiti samo sabor. Stoga se županije obraćaju vladaru kao hrvatsko-ugarskom (za Starčevića samo hrvatskom) kralju, a ne i kao austrijskom caru. U predstavkama dominantna je državno-pravna problematika s dva osnovna zahtjeva: 1) široka samostalnost Hrvatske unutar Habsburške monarhije, osim specifičnog slučaja predstavki Riječke županije u kojima je došla do izražaja separatistička Starčevićeva orijentacija, ali ona je bila više njegov osobni stav i 2) teritorijalna cjelovitost Hrvatske, pri čemu se posebno tražilo priključenje Dalmacije i Vojne granice, te zadržavanje Međimurja do uređenja hrvatsko-ugarskih odnosa. Pozivanja na ustavnost nisu značila težnju za obnovom feudalizma i staleškog poretka od prije 1848., nego težnju za državnim suverenitetom Hrvatske u kojoj bi Sabor bio nositelj, u dogovoru s kraljem, glavnih političkih promjena i reorganizacije zemlje u stvaranju ustanova i odnosa modernog građanskog društva. Hrvatske su županije podržale i zahtjeve srpskog pokreta iz južne Mađarske o obnovi Vojvodine kao srpske autonomne države, kojoj bi pripao i veći dio Srijema, ali pod uvjetom njezinog priključenja Hrvatskoj. Tu je bio specifičan slučaj Srijemske županije, koja je postala neka vrsta nukleusa srpskog nacionalnog pokreta u Slavoniji, proglašavala sebe "srbskim municipijem" i tražila od kralja i drugih županija da podrže obnovu Vojvodinu. Ostale hrvatske županije uglavnom su, tijekom 1862. i 1863., njezine dopise stavljale ad acta s obrazloženjem kako o tome može odlučiti samo Sabor.

Županije su podržale opozicijski i negatorski stav Sabora Hrvatske 1861. po kojem se najprije traži uređenje odnosa s Ugarskom i odbija se slanje predstavnika u Carevinsko vijeće. Županije su svake godine oštro prosvjedovale protiv novačenja i prikupljanja poreza, ali nisu se tome aktivno protivile za razliku od mađarskih županije, čije su skupštine raspuštene, a vlast provodili kraljevski povjerenici. Hrvatski politički pokret bio je puno slabiji od mađarskog, a postojala je i znatna ovisnost o proračunu za podmirenje županijskih troškove, koji je odobravalala bečka vlada. Županije su često osuđivale djelovanje najviših hrvatskih upravnih organa 60-tih godina – Dvorske kancelarije i Namjesničkog vijeća - zbog stalnog popuštanja pritiscima središnjih bečkih ministarstava. Nakon raspuštanja Sabora 1861. u županijama glavnu su riječ imali predstavnici opozicijske Narodno-liberalne stranke, čije je ideje izražavao *Pozor*, dok su prorežimski listovi *Narodne novine*, *Agramer Zeitung* i, kasnije, *Domobran* osuđivali županijsku opoziciju. Od ljeta 1862. sve više raste politički pritisak bečke vlade u cilju suzbijanja opozicije u Hrvatskoj i dovođenja hrvatskih predstavnika u Carevinsko vijeće. A. Starčević je suspendiran, otpušten i kasnije zatvoren u ljeto 1862., D. Kušlan je suspendiran i otpušten u jesen 1863., veliki župani dobili su široke disciplinske ovlasti, a županijske su skupštine vrlo rijetko sazivane od ljeta 1863. do jeseni 1865. No, i nakon ublažavanja pritiska nije

se više obnovila intenzivna publicistička djelatnost hrvatskih županija, koja je bila u opadanju već od kraja 1862. Posljednji put hrvatske su županije istupile solidarno u obrani hrvatske političke autonomije početkom 1867. kada su prosvjedovale protiv kraljeve odluke o uvođenju opće vojne obveze umjesto dotadašnjeg godišnjeg kontingenta. To je bio i prosvjed protiv dualizma, jer je provođenje iste odluke suspendirano nakon dogovora između kralja i mađarske Liberalne stranke o uvođenju dualističkog sustava. U razdoblju 1861.-1867. hrvatske su se županije i gradovi po posljednji put pojavili kao nositelji tradicionalne županijske autonomije, koja je, s novim građanskim elementima, preuzeta iz staleškog uređenja prije 1848. i koja je bila upravno i organizacijski nespojiva s modernim građanskim društvom. S postupnim formiranjem građanskog društva u Banskoj Hrvatskoj u desetljećima nakon 1860. županije su dobile novo organizacijsko ustrojstvo, prilagođeno novim okolnostima, s centralizacijom izvršnih i upravnih poslova kao glavnim obilježjem. Time su one prestale postojati kao nositelji županijske autonomije, koja je, usprkos novim idejama, tendencijama i ustrojstvu, još uvijek prevladavala u prijelaznom razdoblju od kraja četrdesetih pa djelomično sve do osamdesetih, ali pretežno do kraja šezdesetih godina XIX. stoljeća.

1.

1861., siječanj 28, Varaždin

Skupština Varaždinske županije moli kralja da sazove Sabor Hrvatske, dopusti slanje hrvatskih predstavnika u Sabor Mađarske i da povрати Međimurje Zaladskoj županiji.

Hrvatski državni arhiv (HDA), Hrvatsko-slavonska dvorska kancelarija (DK), Predsjednički spisi (PS), 1861/92-1, kut. CCLVIII (original, čistopis)

Vaše posvetjeno veličanstvo,
premilostivi apoštolski kralju i gospodaru!

Glavna skupština županije varaždinske dne 28. siječnja 1861. po starodavnom duhu vremena priljubljenom ustavnom običaju sasta se u svojoj županijskoj kući, za da nastavi nit političkog i ustavnog života svoga koja joj tužnom nezgodom prije deset godina prekinuta bijaše, i da djeluje na temelju ustavnog za svoje uređenje, i za obće dobro domovine, vodjena svetim tim načelom da stupa samo putem onim, koj joj pokazuje zvězda slobode ustavne, i narodnosti, odlučila je zakonito sastavljena sljedeće molbe k prestolju Vašeg apoštolskog Veličanstva kralja ustavnog svog donesti, koje molbe kao što su po naravi svojoj na ustavu i zakonu osnovane, tako će i bezdvojbena i po ustavnom kralju blagovoljno saslušane i povoljno riješene biti.

Ove molbe jesu:

I-o Kraljevina hrvatsko-slavonsko-dalmatinska spadajuća pod svetu krunu ugarsku, s kojom je i kruna ovih kraljevina već od 800 godina sačuvana, želi prije svega da

kralj njezin po starodavnom ustavu i temeljnih zakonih svetlom krunom ugarskom okruni se, i jer samo onda kao kralj ugarski, hervatsko-slavonsko-dalmatinski zakonito okrunjen biti može, ako po ustavu našem kod krunisanja kraljeva kraljevine ugarska, i hervatsko-slavonsko-dalmatinska, koje glede sveze krune svoje nikad pravno razdružene nebiše, niti polag sankcie pragmatičke razdružene ostati mogu, zakonito zastupane budu; zato ustavno sastavša se skupština županije ove Vaše posveteljno Veličanstvo, kao kralja svoga u dostojnoj podložničkoj pokornosti moli, da u tom obziru negledeć na sadanji obstanak ovih kraljevinah, nego jedino poštujući zakoniti ničim ustavno neprekinuti ustavni položaj istih, zastupnike kraljevinah s Ugarskom sdruženih, na sabor ugarski za dne 2-a travnja 1861. oprediljeni po zakonih domovine pozvati blagoizvoli.

II-o da se pako ovom pozivu, koj po zbiranju ustava, kao što se županija ova nada, izostat nemože, zadovolji, predlaže se molba:

Da Vaše kraljevsko apostolsko posvetjeno Veličanstvo sabor hervatski-slavonski-dalmatinski čim prie i to najkašnje početkom ožujka o. g. sazvati blagoizvoli tim više, jer inače nije moguće prisustvovanje zakonito ovih kraljevinah na ugarskom saboru, a bez tog niti isto krunisanje po ustavnom zakonu podpuno biti nemože, dočim je tomu neizbeživi uvět, da sve zemlje krune ugarske pri tom zastupane biti moraju.

Da pako prava krune ugarske u tom predmetu obezbedjena budu za neodolivu zakonitu potrebu nahadja županija ova, da se na sabor kraljevinah ovih pozove i kraljevina dalmatinska i hervatsko-slavonska vojnička krajina i pod krunu ugarsku što ne samo da su od davnih vremena sabori ugarski sa privoljenjem kralja svoga, dakle zakonitim zaključkom odlučili, da se Dalmacia pod krunu ugarsku kao kraljevinom ustavnom pridruži, nesamo što su i odbori već naimenovani bili za faktično izvedenje toga pridruženja, nego i zato što je u najnovije vrēme Vaše kraljevsko apoštolsko Veličanstvo za ovo sdruženje svoje previše privoljenje izrazilo, i izvedenje toga svojim načinom blagostivo odredilo bilo.

Druga, najme hervatsko-slavonska krajina zato, jer nesamo da je čeloviti dio kraljevinah ovih, i da postade u vrēme potrebe za obćuvanje civilisacie proti barbarstvu bedmom nepredobivim iz kraljevine ustavne hervatske i slavonske, nego i osobito zato, što bi grēh bio vērhu svih grēhah u nebo vapijućih u smislu vėrozakona, i grēh osudjen po čelom civiliziranom svėtu, ako bi onaj narod po austrianskoj vladi izkljućen bio od blagodati ustava, koje kao što svėt zpoznaje, dolučio u poznato slobno doba³ sudbinu monarke austrianske na to, da ona na dalje postoji, i to po vodji svojem u toj namėri da se kervjom svojom proljivenom ne robst[v]o, nego čelokupnost austrie, i blagostanje svih austrianskih naroda izvojuje, – ako i to žalibog inače izpade.

³ U vrijeme revolucije 1848.-1849.

Ujedno moli županija ova za shodnu naredbu, da pri izboru zastupnikah kraljevine Dalmatinske i hervatsko slavonske krajine, carski činovnici ustava (: sistema :) absolutističko birokratičkoga, i potaliančeni glavari Podeste tamo zvani, i vojnički častnici uticali nebudu, za da napokon sabor trojedne kraljevine zakonito obderžavati se uzmogne, moli skupština, da Vaše Apoštolsko Veličanstvo odmah naredbu načiniti blagoizvoli, da se ban hervatski po starodavnih zakonih domovine u svoju čast uvede (: instalira :) i na ustav zapriseže, jer inače u saboru predsedati nemože. Pravo izabiranja bana narodu pripada, pridajuće ovde se ipak zaderžuje.

III Županiji ovoj je volja Vašeg posvetjenog Apoštolskog Veličanstva po potvrđenom naputku za uredjenje ustavno županijah do znanja došla, da se ujedno sa županijom varaždinskom i Medjimurje od prie dio županie zaladske u našoj skupštini ustroji, i s nami, i po nami najme sa zakonitim uplivom njegovim uredi. Veliki župan županije ove⁴ i ovoj previšjoj volji, i višeput izraženoj želji domorodacah hervatskih zadovoljiti hoteći, pozvao je Medjimurje za tu sverhu u veliku ovu skupštinu zakonito. Povodom tim dodjoše uljudno i dostojno dan prie spravišta nikoji odlični žitelji od inteligencie iz Medjimurja, te predadoše pismeno očitovanje, po više žiteljah Medjimurja podpisano velikomu županu, koje u ovoj skupštini pročitano biaše, i koje glasi tako, da medjimurci ustavnog temelja čversto deržeći se, dočim nemogu zpoznati da bi zakonito k varaždinskoj županiji priklopljeni bili, nemogu nipošto uticati u uredjenje županije varaždinske, niti očekivati uredjenje svoje od drugud, nego od županije zaladske, k kojoj po zakonu pripadaju.

Nu ipak na isti dan spravišta dodjoše i zastupnici iz Medjimurja, nu samo iz jedne političke občine najme Kotorijske, koji su izjavili i dokaz od občine predali, da su po njoj izabrani, i da im je rečeno da imadu u Varašdin doći, za da si častnike županijske izaberu.

Županija ova sveto štujuć zakonitost ustava, koj joj je život, i s kojim se samo smertju odeliti može, zpoznava i sama, da Medjumurje k Hervatskoj i napose k županiji varaždinskoj zakonito priklopljeno nebi,⁵ i zato odluči, da se ona sada novom obstojateljstvu u uredjenju Medjimurja upuštati nemože; tim manje, što se i u previšnjem diplomu od 20. listpada 1860. naročito napominje, da županije svoje stare granice zaderžati imadu; – da ipak iz važnih razlogah, koji će se u svoje vrėme dokazati, želi, da se pitanje sdruženja Medjimurja s Hervatskom zakonito po saboru reši. Jerbo pako županija ova ne samo da verlo žali, što radi ovog pitanja već dosad Medjimurje po ustavu ustrojeno nije nego i izkreno želi, da se čim najprie tako uredi, zato moli Vaše posvetjeno Veličanstvo da, temelj ustavni štujući, umah tako se izjaviti blagoizvoli, da se sada Medjimurje sa salad-

⁴ Ivan Erdődy.

⁵ Medjimurje je priključeno Hrvatskoj dekretom bečke vlade krajem 1849., a vraćeno Mađarskoj u siječnju 1861.

skom županijom zakonito po ustavu uredi, i to tim više, jer izjavljenje ovo ustavne županije za stalno je od temeljite važnosti, dočim protivno izjavljenje banske konferencije pod neustavnim banom i svelike česti sa birokratičnim činovnicima držane pred pervijim glade valjanosti izčežnuti mora.

Dočim nadalje županija ova duboku žalost čuti, što je poradi toga, da se Medjimurje sa saladskom županijom sad neuredi, vojska u Medjimurje stavljena, i dočim je osvedočena, da za ustavna rešenja sirovu silu vojske upotřebiti netreba, moli Vaše Veličanstvo, da učasno zapovēdi, da vojska odavle otidje.

Napokon izjavlja ova županija svoju žalost i osētia težu bol, što je u previšnjem diplomu od 20. listopada 1860. i najme u glavi istoj izostala, ili izpuštjena kraljevina hervatska slavonska dalmatinska, gdje usuprot na nijednom bojištu bez sinovah njezinih se boj nebije za kralja i domovinu, te zato bi vrdno bilo, da se u svih važnih odlukah vladara svoga naročito napominje.

Čim s najdubljim štovanjem ostajemo Vašeg posvetjenog veličanstva

U Varašdinu, dne 28. sečnja 1861

prepokorni i vazda vērni podložnici

Skupština županije Varašdinske

2.

1861., siječanj 29, Varašdin

Varašdinska županija odbacuje nalog bana Šokčevića da opozove svoje odredbu o ustanovljavanju autonomnog županijskog suda i izražava nepriznavanje naputka o uređenju županija.

HDA, Zbirka stampata I., 1861/92-1 (tiskani letak)

Preuzvišeni gospodine Bane!

Čim je odpis Preuzvišenosti Vaše od 28. o. m. br. 239. pr. na presvėtlog gospodina grofa I v a n a E r d o d a - a o d M o n y o r ó k é r é k a velikog župana županije ove upravljeni u današnjoj skupštini pročitan i u pretresivanje uzet bio, izrazila je jednodušno skupština ova ogorčenost svoju nad njime, i zaključila je Preuzvišenosti Vašoj na isti odpis sledeće izjaviti:

Prije svega s uljudnosti očitujemo Preuzvišenosti Vašoj, da po zaključku skupštine od 28. o. m. dēlovanje suda županijskoga nipošto prestati neima, i da se nikakvo preustrojenje istoga suda neodredjuje, veće je samo zaključeno, da se po starodavnih ustavnih zakonih, koji zakonitim putem još promēnjeni nisu, i koji patentom i naputkom za uređenje županijah izdatim promēnit se nemogu, sad prigodom uredjenja županije i dotično izbora županijskih častnikah i sudci za sud županijski postave; jer inaće bi ured-

jenje županije manjkavo bilo; jer inače bi pogrešili bili proti svetinji ustava. I to je zaključeno i s toga razloga, da se red upravnih poslova ni za čas neprekine. S istoga samo razloga zaključeno je i to, da se svi pravni poslovi po sudu postojećih naredbah i propisih ovršuju, premda županija ova iste naredbe i propise za zakonite nepriznaje, niti priznati nemože.

Osim gori navedenih razlogah i ta se okolnost napominje, da u sada postojećem sudu županijskom sudacah imade tudjinacah, koji po § 35. naputka za privremeno uredjenje županijah potrebnih sposobnostih neimaju, te još dan danas na porugu carske povelje od 20. Listopada 1860 tudjim jezikom nemačkim služuju.

Nadalje županija ova nije poduzela korak ovaj s nikakove strasti proti sadanjem c. kr. županijskom sudištu, dočim je nekolicina članovah istoga suda u ustavni županijski sud izabrana i svi su pristavi istoga suda kao takovi za ustavni sud postavljeni.

Još i to izjavlja skupština ova za umirenje, da je izabrala sudce takove za županijski sud, kojim vještina u sadanjih naredbah i propisih nemanjka, i kojim se s podpunim pouzdanjem zvanje ovo povjerit je moglo.

Preuzvišenost Vaša je u gori pozvanom svom odpisu izrazit se izvolila, da od lojalnosti presvjetlog gospodina velikog župana županije ove očekiva, da će on, pozivajući se na neki kraljevski odpis za kraljevinu Ugarsku izdani, skupštinu ovu privolit, da odustane od spomenutog postupka svoga.

Preuzvišeni gospodine! prava lojalnost se prema kralju svome time izkazuje, ako se točno obdržavaju ustavni zakoni, nipošto pako veliki župan lojalnost pokazao nebi, ako bi on pretnjom, na koju ga svojim načinom gori napomenuti dopis sklanja,⁶ skupštinu županije ove sa zakonitog puta svraćao, te bi samovlastno a ne po većini postupao.

Nadalje izjavljamo Preuzvišenosti Vašoj, da se s pojmom ustava složiti nemože to, da se sudovi u županiji inače postave, kak samo po starodavnom zakonu, i da dve vlade u jednoj županiji budu, absolutistična najme i ustavna; a dočim smo na zakoniti temelj došli, dočim nam je povratjena autonomia naša, to se inače dogoditi nije moglo, bez da se uvrēdi autonomia ista, bez da se narušava ustav isti.

Buduć pako da u smislu carske povelje od 20. Listopada 1860 točke III. "Svi ostali predmeti zakonodavstva, kojih neima u prvašnjih točkah (iste povelje) rešavat će se ustavno u dotičnih zemaljskih saborih i š njimi, i to u kraljevinah i zemljah spadajućih na ugarsku krunu po njihovih prvašnjih ustavim", stoga skupština ova tim manje odustati može od postupka svoga, dočim svete reči one u čl.: X i XII godine 1791 "Erga demissam Statuum & Ordinum Regni Propositionem Sua quoque Majestas Sacratissi-

⁶ Šokčević je iznio mogućnost, u pismu varaždinskom velikom županu, da c. k. županijski sud zatraži pomoć redarstvenih organa ako bude ometan u radu.

ma benigne agnoscere dignata est, quod, licet Successio Sexus Faeminei Augustae Domus Austriacae per Articulos 1 & 2, 1723 in Regno Hungariae, Partibusque eidem adnexis stabilita eundem, quem in reliquis Regnis, & Ditionibus haereditariis in - & extra Germaniam sitis, juxta stabilitum Successionis Ordinem inseparabiliter, ac indivisibiliter possidendis, Principem concernat, Hungaria nihilominus cum Partibus adnexis sit Regnum liberum, & relate ad totam legalem Regiminis formam (huc intellectis quisbusvis Dicasteriis suis) independens, id est, nulli alteri Regno, aut Populo obnoxium, sed propriam habens Consistentiam, & Constitutionem proinde a legitime Coronato haereditario Rege Suo, adeoque etiam a Sua Majestate Sacratissima, Successoribusque ejus Hungariae Regibus propriis legibus, & Consuetudinibus, non vero ad Normam aliarum Provinciarum, dictantibus id Articulis 3. 1715 item 8 & 11 1741 regendum, & gubernandum”, zatim “Leges ferendi, abrogandi, interpretandi Potestatem in Regno hoc Hungariae, Partibusque adnexis, (salva Articuli 8. 1741 Dispositione) legitime Coronato Principi & Statibus ac Ordinibus Regi ad Comitata legitime confluentibus, communem esse, nec extra illa exerceri posse, Sua Majestas Sacratissima ultro, ac sponte agnoscit, ac Se Jus hoc Statuum illibatam conservaturam, atque prout illud a Divis Suis Majoribus acceperat, ita etiam ad Augustos Suos Successores inviolatam transmissuram benigne declaravit, Status & O. O. Regni securos reddens, nunquam per Edicto, seu sic dictas Patentales, quae alioquin in nullis unquam Regni Indiciis acceptari possunt Regnum & Partes adnexas gubernandas fore; Expeditione Patentium ad eum duntaxat Casum reservata, ubi in rebus legi alioquin conformibus Publicatio debito cum effectu hac unica Ratione obtineri valeret. Proinde Forma Judiciorum lege stabilita, aut stabilienda, Autoritate Regia non immutabitur, nec legitimarum Sententiarum Executiones Mandatis impediuntur, aut per alias impediiri admittentur, nec Sententiae Fororum Judiciariorum alterabuntur, imo nec in Revisionem Regiam nec ullius Dicasterii politici pertrahentur, sed secundum conditas hucusque, aut in futurum condendas Leges, receptam Regni Consuetudinem, Judicia per Judices absque discrimine Religionis deligendos celebrabuntur; Executiva autem Potestas non nisi in sensu Legum per Regiam Majestatem exercebitur.” Pravi su i neborivi zakoni, i zato skupština ova niti gori napomenut odpis kao nalog ili zapovēd neprima niti naputak za privremeno uredjenje županijah i t. d. kao zapovēdajuću moć imajući nepriznaje i neprima, i niti nikada u svom ustavnom životu po nikakvih naložih, naredbah i patentih ravnat se dati nemože.

Zato odperto izjavlja skupština ova, da će ona na posve zakonitom temelju i u pogledu na postavljene za županijski sud sudce stojeća, predsjednika c. kr. županijskog sudišta pozvati, da sve dotične spise i akta zakonitim županijskim sudcem predade, te će ga pod odgovornost staviti za sve posljedice u pogledu na njegovu građansku dužnost naprama ustavu i glede štetah, koje privatnim strankam po tome nanešene biti mogu u slučaju, ako se zakonitom postupanju tome ustručavao bude.

Nadalje županija ova trebuje kuću svoju županijsku, koju je c. kr. županiski sud zauzeo za upravljanje javno. Tko će podneti moći odgovornost, ako se po organih vlade prečila bude predaja kuće i ako po tom javno upravljanje zapne, gdje ovo upravo u sadanje doba u najurednijem tečaju biti bi imalo, za da se neporemeti red i mir javni.

Preuzvišenost Vaša je, kao što u gori pozvanom odpisu navede, predsjedniku c. kr. županijskog sudišta naložila, da službena pisma sudu nipošto nepredade, te je i zaprétiti blagoizvolila skupštini ovoj materialnom silom.

Preuzvišeni gospodine! Sirove sile u životu ustavnom nepoznajemo, pa i nemislimo, da ban, koj je na stazi našim ustavnim banom postati, već prije uzvišenja toga silom vojske – jer što je drugo s rečima materialna pomoć u svom pozivu razumio?, ružao bi svetinju našu, gazio bi ustav, radio bi nam o životu; zato što sveto štujuemo zakone pradědovah, što pravo pojмимо ustav, i što s ustavnog temelja po naredbah i nalogih izrnuti se nedademo.

Skupština ova sastojeća iz jednog Cardinala, Arciepiskopa, dviuh Kaptolah, mnogobrojnih velikašah, plemićah i čelog krěpkog naroda županije ove, koja u věrnosti svojoj prama kralju i domovini za nikojom zaostala nije, paće je věrnost i to čini svagda pokazala, s tugom je opazila iz odpisa gori pomenutoga, da Preuzvišenost Vaša nije još upila duha ustavnoga u onoj mēri, da se domovina nebi u brigi nalazila, radi odgovornosti one, koja na Vašu Preuzvišenost pasti može, poradi činah, s kojih bi ustav patiti mogao; to za dužnost si drži Vašoj Preuzvišenosti iskreno izjaviti, pa uz to i směrno zamoliti, da Vaša Preuzvišenost odustati blagoizvoli od korakah, koji bi ustavu našem uštrb nanēti mogli, veće da Preuzvišenost Vaša po svom visokom zvanju stupi na čelo najrevnijih štovateljah i braniteljah svetinje narodne, za da nekoć pověstnica potomstvu našem dično spominjala bude ime Š o k č e v i ć a b a n a kao što slavno i dično spominje neumrla imena Š u b i ć a h - Z r i n s k i h, E r d ő d y - B a k a č a h, D r a š k o v i ć e v a h i inih slavnih banovah zemlje naše.

Dano iz sědnice dne 29. Sěčnja 1861 držane.

S d o s t o j n i m š t o v a n j e m

Glavna skupština Županije Varašdinske

3.

1861., siječanj 30, Križevci

Križevačka županija zahvaljuje kralju na povratku ustavnosti i moli da se smanje porezni tereti za Hrvatsku i Slavoniju, jer ih stanovništvo sve teže podnosi.

HDA, DK, Opći spisi (OS), 1861/231-3, kut. V. (original, čistopis)

Vaše C. k. Apoštolsko Veličanstvo!

Gospodaru Najmilostivnii!

Župania križevačka, jedna iz medju najstariih Županiah trojedne kraljevine, koja je posljednjoj svu Carevinu blizu do propasti dovedšoj absolutnoj sistemi, takodjer pala – uskrnu opeta milostju Vašeg Veličanstva iz mrtvila, i evo je opet, da može svome prejasnom Vladaru svoje želje u najvećoj sniženosti odkriti.

Župania ova smatra za svoju najsvetiju dužnost, da se Vašem Apoštolskom Veličanstvu na onom iz ljubavi prema svojim pucima, iz najplemenitig izvora, proizišavšem odlučku, koj je Diplomu od 20-a listopada 1860 stvorio, iz svega srca najponiznie zahvali.

Dar ovaj, akoprem nije vjernim Hrvatima sve ono vratio, što su sjajni predšastnici Vašeg Veličanstva zakletvom tvrdili – pruža nam ipak nadu k boljoj budućnosti; jer smo mi tvrdo uvjereni, da Vaše Veličanstvo jošte zadnju riječ progovorilo nije, da duševna i materialna srieća sebi po sudbini povjerenih pukovah Vašem Veličanstvu više do srca leži, negoli pribavljanje gvozdenom rukom taštih i promenljivih svetovnih silah.

Uzajamno sporazumljenje medj vladarom i pukom jeste najjača sila za uzdržati mir i poredak u državi, i obraniti održavu prema izvanjskimi napastvovanji. Sila ova utemeljena je na pravu čovječanstva, i blago onome vladaru, koj osetja, da je njegova jedina zadaća, sebi po sudbini povjereni puk usriečiti – a blago onome puku koj svog vladara ljubi, koj vladara kao svetinju štuje, osietjajući, da se bez zakonite vlade sverhe čovječanstva, medju tolikimi strasti, koje svietom vladaju, postići nedadu.

Uvjereni, da Vaše Veličanstvo želje i tegobe svojih vjernih Hrvatah kao do sele, tako i odsele u svojoj Najvišjoj Milosti blagonaklono saslušati hoće – usudjujemo se najsnizenie očitovati, da je najveće zlo koje čitavu Carevinu u obće, a nas na pose tišti u državnoj financii zavladavša nemoć, koja se niti povećanjem poreza, a niti s-državnimi zajmovi više odtisnuti nedade.

Mi, ne samo da nemožemo više, nu nemožemo niti toliko platjati, koliko se danas od nas zahtieva – ne zato, što čitavi financialni sustav za posve nezakonit držimo, a i ne zato, kao da nebi hotieli platjati, dapače očitujemo, da mi utjerivanju propisanog poreza u ničem protiviti nećemo – već jedino zato, jer smo već sasvim iznemogli, a iznemogli smo pako iz sledećih uzrokah: što je Hrvatska i Slavonia u razmerju prema drugimi bogatimi i u kulturi radi svog sretnieg položaja (: jer se još naši starci sietjaju turskiah zulumah :) mnogo prednjimi pokrajinama Auštrijske Carevine tako s-izravnim kao i sa neizravnimi porezi skoro najvećma obteretjena;

Što je naša Domovina u kobnih godinah 848 i 849-e za uzderžanje jasnog prestola prieko 60,000 svojih sinovah žrtvovala – pa sve pored toga s-gubitkom svojih nikada nepovredjenih ustavnih inštituciah – a van toga sa silnimi svakojakimi nepodnosivimi tereti nagradjena bila;

Što su oti tereti tako ogromni, da čitav narod od dana do dana očevidno materialno i moralno propada, jer se je miesto blagostanja, najveće zlo čovečansko "glad" u našu sredinu uvuko – a glad stvarja duševno klonutje i nemoć, a ova ljenštinu, a ovo kradje i sva druga grabežljiva zla.

Iz razloga što je Hrvatska poleg svojih starodavnih ustavnih inštituciah do godine 848-e samo polovicu poreza platjala; što polag Ugarsko-Hrvatskog ustava, kojega trojedna kraljevina, niti rjeću ustavnog svog kralja, niti zaključkom kojeg zakonitog sabora, a niti pravom oružja nikad izgubila nije – niti kakav porez, a niti ikakav nametak za zakonita smatrati se nemože, do onoga, koj je na zakonitom saboru stvorjen;

Iz razloga, što kroz dosadanju sistemu propisani porez sversi onoj, radi koje jeste razpisan podnipošto neodgovarja – jer dočim Hrvatska i Slavonia po prilici svake godine ogromni teret od 6,500000 for: nosi; jer dočim je pučanstvo u poslednih kobnih vremenah više poreza platilo, negoli čitava Hrvatska i Slavonia vriedi – nedobiva državna blagajna iz zemaljske blagajne kako se glasa više negoli 1,300000 fr. na godinu. Na takav način je na zemaljsku upravu svake godine 5,200000 for. potrošeno, i time rješava se u malom ona zagonetka, kamo su ono silni novci kroz prošlih desetak godinah dospieli;

Iz razloga, što sav narod želi, da mu se na temelju ustava ne samo politička, već sudovna, i finacialna i. t. d. uprava, onako kao što prije godine 848-e bivaše vrati – jer dočim on ono, što je za državu čitavu neobhodno potrebno rado davati hoće – želi s druge strani, da mu bude domaća zemaljska uprava čim jednostavnia i čim jevtinia, da barem na ovom polju nepotrebiti teret prištedi, i tako k umalenju nepodnosivih svakoverstnih porezah po mogućnosti doprinese.

Uzimamo si slobodu u najvećoj sniženosti moliti:

Vaše C. k. Apoštolsko Veličanstvo neka dostoji u svojoj neograničenoj milosti zapovjediti, da se sve ono, što se kroz političku i pravosudnu samoupravu ovog municipijuma ove godine prema onom iznosku, koj je za upravu ove županie kroz državne činovnike potrebit bio, prištedi, na korist pučanstva ove županie razmierno još ove godine odpiše; – jer će se tim uzkolebano pouzdanje najprečjim putem bar ponešto vratiti – zatim neka dostoji svome Popečitelju finacialah zapovjedati, da se s-našim zemaljskim saborom, a do sazvanja istog s-našom zemaljskom vladom⁷ u sporazumljenje stavi, da se iznajdje onaj način, polag kojeg bi se porezi u trojednoj kraljevini bitno umalili, bez da bi radi toga državna blagajna svoj uredni dohodak gubila.

Dano iz glavne skupštine Županie kričevačke dne 30-a Sečnja i sledećih danah godine 861. u Križevcih držane. Vašeg C. k. Apoštolskog Veličanstva

najvjernii podložnici

Glavna skupština Županie Križevačke

⁷ Namjesničkim vijećem.

4.

1861., siječanj 30, Križevci

Križevačka županija izražava, u okružnici hrvatskim i mađarskim županijama, želju za obnovom hrvatsko-ugarskog državnog saveza, ali na temelju potpune političke ravnopravnosti i cjelovitosti Hrvatske. Upozorava Mađare na koristi, koje su imali od saveza s Hrvatima i pogubnost njihove nepravedne politike prema Hrvatskoj.

Državni arhiv Zagreb, Spisi poglavarstva grada Zagreba, 1861/829 (prijepis)

Draga Bratjo, susjedi i prijatelji!

Odgovarajuć stranom na Vaš priateljni dopis, stranom na Vaša javna očitovanja, s kojim nakon 11-godišnjeg političkog mertvila, ponovljenje ustavnog života u Vašoj županiji s veseljem javljate, i ona načela priobčujete, koja Vi do zakonitog sabora na političkom polju sliediti kaniste, priobčujemo evo Vam i mi naše političko vjeroizpovedanje:

1. Mi očitujemo sve naredbe Austrijske vlade, koje su poslie godine 849 miesto imavšeg ukinutja ustavnih županiah, za kraljevine Hervatsku i Slavoniu izdae, u načelu za nezakonite; želimo dakle, i nastojat ćemo svemi silami oko toga, da nam se sva ona ustavna prava, koja su trojednoj kraljevini, Dalmaciji, Hervatskoj i Slavonii prigodom stvorenja pragmatičke sankcie, na temelju zaključakah našeg godine 1712 držanog zemaljskog sabora,⁸ kao i zakletvom tako kralja Karla III kao i poslednjeg ustavnog kralja Ferdinanda V prigodom njegovog krunisanja u Požunu, osigurana, u podpunoj mjeri vrate.

2. Mi želimo iz svega serca, i s-odlučnom voljom, opeta ponoviti, tako rekuć nastaviti onaj ustavni i bratinski savez, koj nas je s-Vami skapčao kroz osamsto godinah pod obćom našom krunom Sv: stepana, nu, na temelju podpune narodne ravnopravnosti, i ustavne zakonitosti, naročito pridodajući, da se pravo samouprave trojedne kraljevine tako po kralju, kao i po ugarskom saboru u načelu priznati ima, i u to načelo nikada bez očitog privoljenja našeg zemaljskog sabora niti po kralju, niti po ugarskom saboru dirati nesmije.

3. Budući, da je ugarski zakon, stvorjen na ugarskom državnom saboru godine 847/8, naročito s članci III. V. XXVII. protiv u 2.⁹ točki naznaćenom načelu bitno pogrešio, te tako nesretnom onom gradjanskom boju koj nas sve zajedno pod olovni jaram tobožnje njemačke civilizacie i kulture kroz poslednji užasni desetak godinah prignuše – jedini povod bio – to zahtjevamo, da zemaljski sabor trojedne kraljevine one uvjete ustanovi, pod kojima se kraljevina Dalmacia, Hervatska i Slavonija, ne kao priklopljene stranke,

⁸ Te su godine hrvatski staleži donijeli zaključak, u Saboru u Zagrebu, o priznanju nasljedstva ženske loze Habsburgovaca na hrvatsko-ugarsko prijestolje pod uvjetom da vlada i u austrijskim pokrajinama.

⁹ U izvoru krivo: "27".

već kao savezne kraljevine (: Regna socia :) k-Ugarskoj pridružiti imadu, i da se kod rješavanja tog pitanja svakako na ugarski zakon od godine 847/8 obzir uzme, i po mogućnosti našim municipalnim pravam prilagodi.

4. Mi želimo da bude obseg trojedne kraljevine onaj isti, kao što je onda bio, kad su Hrvati ugarskog kralja Kolomana uz *pacta conventa*¹⁰ takodjer za svog kralja priznali, na koliko se odciepljeni predieli pod vlastju sjajne Habsbursko-Lotringske vladajuće kuće nalaze, i nadamo se od Vas bratjo mila, da ćete ovo naše pravedno zahtievanje svigdje s dušom i tielom podupirati.

A da se taj obće željeni savez dosada još razdružene bratje čim prije uživotvori, nemožemo propustiti, da Vam nekažemo s-obzirom na sadanje političke okolnosti, još nekoliko iskrenih riećih, moleći Vas bratinski da ih zrielo promotriti, i ozbiljno uvažiti uzhtijete.

Bratjo Madjari, i ostala narodna plemena Ugarske!

Imade osam stoeletjah od kako smo mi kao slobodan ustavan narod združili se sa slobodnom ustavnom kraljevinom ugarskom. Ako odvorite knjige povjestnice morati ćete priznati, da Vam je ovaj savez bio od velike koristi. Ne samo da ste preko njega došli do mora, neobhodno potrebna za tergovinu i blagostanje svakog naroda, već smo mi više nego bratinskom ljubavju dielili s-Vami radosti, tuge i istu kerv našu. Gdjegod bila opasnost, delili smo ju zajedno; kod Šaja, Varne, Mohaća, Sigeta, i Kisega tekla je riekami krv naša. Mi Vam dasmo Šubića, Zrinjskoga, Jurišića, Frankpane, Bakač-Erdodije i mnogo sjajnih muževah.

Osam vjekovah proživismo s-Vami, dieleći sve u ljubavi, i mi toga nepokajismo, jer su Vaši slavni predji mudrom razboritostju puštali nas Gospodare u našoj kući, zadovoljeći se bratinskim društvom slobodna, junačka naroda. – Vi razpravlaste Vaše poslove i krojiste Vaše zakone na polju Rakoskom, Hatvanskom i t. d. – a mi naše na Cetinju, u Križevcih i. t. d. a poslie složismo se u jedan državni sabor, ticajući se posalah obće domovine. Tako biaše nedavno. Tada počeste Vi – hočemo istinu da kažemo odperto – osobito na zadnjih saborih u Požunu predlagati zakone koji smjeraše na uništenje naše narodnosti i samostalnosti. Tada bi predloženo, medju ostalim, da i kod nas neka neimade nikakovo pismo javno valjanosti, ako nebude pisano madjarski. Tada se je pitalo: gdje je ta Hrvatska? Tad se radilo o tom, da mi nešaljemo zastupnikah od strani kraljevine, već od strani županiah.

Tako dojdosmo mi u pogibelj, da budemo izbrisani iz broja narodah.

Nu Hrvati nisu tako daleko pali, da bi sami o sebi mislili: da oni nisu ništa, da se moraju istom u nešto drugo pretvoriti, da postanu štogod; iz njihova srca nije tako izčupa-

¹⁰ *Pacta conventa* su, po kasnijoj predaji, zaključci ugovora sklopljeni između predstavnika dvanaest hrvatskih plemena i ugarskog kralja Kolomana 1102.

na zahvalnost, da bi se sramili onoga imena i jezika, koje su im stekli, obćuvali i ostavili njihovi na nebrojenih bojištih proslavljeni pradjedovi; da bi iste ove djedove, po kojih su stekli ime i slobodu u njihovom grobu zatajili i osramotili, odrekao se slavna jezika i ćast-na imena njihova.

Hrvati, junaćki potomci junaćkih predjah osćtjali su, da nevriedi onaj slobode mu stećene po pradjedovih, koj ju nije pripravan svom potomstvu braniti. Stoga biahu pripravni prije skrajne sile napeti, negoli se dati izbrisati iz lica zemlje, osramotiti prah djedovah i uznemiriti ih u pokoju njihovom. A vi Bratjo junaćka, Vi koji se toli odvaćžno i slavno borite za Vašu narodnost i slobodu, kaćžite nam: nebili i Vi kano junaćki i slobodoljuban narod istom tako ćinili bili u naših okolnostih? Nebili Vi nas inaće morali prezirati kano podle robove, kano izrod-potomstvo slavnih naših Šubićah, Frankopanah, Keglevićah itd.?

Naša poslovica veli "Bratja se zavadila, bratja će se opet pomiriti". Mi iz kojega srca proizašla je ova poslovica, jesmo pripravni na to, da Vam prućamo našu pomirenu bratinsku desnicu. I vi Bratjo pokazaste nam takodjer bratinsku ljubav; skuplaste prineske za našu stradajuću bratju;¹¹ poslaste nam je po trojici Vaših odlićnih mućevah u Zagreb, koji nas uvjeravahu o upravo bratinskoj ljubavi Vašoj. Vaši slavni mućevi kao što su medju ostalemi Deak, i baron Eötvöš izjaviše se i u novinah i u sastancih tako o budućem zdrućenju, da bi lasno bilo na takovom temelju se sporazumiti. Naše srce zaplesa od radosti osobito pokle diplomom od 20-a Listopada bude izrećeno: da budući naš medjusobni odnošaj ima se ustanoviti na naših saborih. Mi se radovasmo unapried zdrućenju, koje će biti ćastno za obe strane, koje bi bilo takovo, da bi si mi uzajamno samo hasniti, a nebi škoditi mogli.

Tada udari kako se ćini kancelaria ugarska u suglasju s ministri Madjari i Niemci pravcem, koj zadao nam i našim jednoplemenikom pravedan strah, a Vami bratjo namienio udarac, koj Vam moće biti ubitaćan, ako ga mudrostju neodvratite od sebe.

Kada se viećaše u Beću o zdrućenju Dalmacie s Hervatskom, tada se kako se ćuje i ugarski kancelar izjaviše proti tomu, prem bi po zdrućenju posredno i Ugarska bila ojaćena.

Sada se proti zadanoj od Nj. Velićanstva rieći nastoji o tom, da se faktićno bez našega sabora od nas odcepi skroz hrvatsko Medjumurje. Budi dosta ova tri primjera, da se uvidi: koliko želi visoka kancelarija i ministarstvo naškoditi Madjarom i nam inim.

Uzdasmo se ćvrsto, da će politićka dozrelost Madjarah uviditi pogibeljnost ovih darovah i ovoga prijateljstva, od sebe odbiti ga, ter u novinah i skupšćtinah desavouirat postupak visoke kancelarije i ministarstva.

¹¹ U maćarskim gradovima skupljali su se 1860. dobrovoljni prinosi za postradale od gladi u Hrvatskoj.

Nu žali Bože naša nada nije izpunjena. – Po mnogih županijah pojavise se glasovi, da se zastupniki hrvatskih županijah a ne kraljevine pozovu na sabor ugarski; u novinah madjarskih se čita, da Slavonija pripada Ugarskoj i mnoga ina.

Ako se nigdie glasi proti tomu nepodignu; ako se proti tomu neizraze županije i novine, tada ćemo biti prisiljeni vjerovati, da svi tako mislite, te da nam od Vas pogibelj prieti. Bratjo! radi se tu o ideah i pomislih koje se nedadu nikakovom silom nadvladati, ako su osnovane na zakonu Božjem, na naravi čovjeka, te ako su tako vreloom sreće čovječanske.

Poslie kršćanstva teško, da se porodila idea veličanstvenija od idee narodnostih, teško da će koja toliko čovječanstvu hasniti, kolikoće ova kad se oživotvori. Nju je izustio prije nekoliko godinah prognanik jedan,¹² dan današnji je ona munjovinom, koja Europom potresava. Neima dvojbe da će ona nadvladati, pa ma protiv njoj svega svieta sile vojevale; što god će se njoj uzprotiviti, te će ona srušiti i utamanit, te stajati slavodobitnica na grobovih njezinih protivnikah.

Mi Bratjo! klanjamo se toj velikoj svetoj ideji, te smo stoga pripravnici kod nas, ako imademo kakove občine njemačke ili madjarske ili ma kakve druge, pustiti im njihov narodan jezik za poslovanje.

Bratjo! mi Vas štujemo kano političko dozreli narod pa stoga cijenimo, da će te uvažiti naše rieči te se mudro klonuti svega, što su naši Vaši neprijatelji lukavo osnovali, da pre-prieče združenje naše.

Bratjo! mi Vas štujemo kano junački slobodouman istinski narod bez himbe i pretvaranja; mi Vas s ove strani grlimo i ljubimo, te si držimo za čast s Vami se združiti; nu ujedno očekujemo od Vas da ćete Vi i postupati tako, ako se takovom narodu pristoji, da ćete znati i Vi u nas ono cijeniti, što mi u Vas cijenimo i čim se Vi ponosite, da ćete uvidjeti: da je slavno sa slobodnim narodom u društvo stupiti, a ne s-podljivimi robovi.

Bratjo jošte jednom: mi s Vami kroz oganj i vodu, ako nas hoćete kano ravnu jednopravnu samostalnu bratju, pa Vam tada ujamćimo našu i Vašu sreću.. – U protivnom slučaju, odbijamo od nas svaku odgovornost, a prosvetjeni narodi Europe priznati će nam da smo bili pripravnici slogi za volju sve činiti, što poštenje dopušća.

Bratjo! sjetite se, da ako mi Vas trebamo, da trebate i Vi nas: da je položaj naš strategički i trgovački najznamenitiji: da smo mi sveza medju sjeverom i jugom, medju istokom i zapadom, da preko nas vodi put do mora, vrela blagostajanja svakoga naroda. Sjetite se riečih Vašega slavnoga muža “sloga je moguća samo medju jednopravnom bratjom”.

Dano iz glavne skupštine Županije Križevačke dne 30-a Sečnja i sledećih danah godine 1861. u Križevcuh držane.¹³

¹² Mađarski političar i emigrant Lajos Kossuth.

¹³ U objavljenom tekstu predavke (*Narodne novine*, br. 41, 19. II. 1861.) postoje manje razlike, u pravopisu i pojedinim riječima, u odnosu na izvornik.

5.

1861., veljača 11, Osijek

Virovitička županija moli kralja da priključi Dalmaciju, istočne kotare Istre, kvarnerske otoke, pogranična mjesta Kranjske i Štajerske, te Vojnu granicu Hrvatskoj.

HDA, DK, PS, 1861/157, kut. CCLIX, (tiskani letak)

Vaše c. kr. apoštolsko Veličanstvo!

Gospodine, Gospodine Najmilostiviji!

U ozbiljnim i kobnim vremenima, kao što su današnja, vrijedno je da svaki narod pogled baci na svoju sadašnjost, i savršeniji ju sa prošlosti za se nauk crpi, da zna što ima raditi, i čemu se ima nadati od budućnosti.

Za vladare pako probitačno i koristno je, da odluku i želju u tom važnom času po narodu zakonitim putem izrečenu saslušaju i uvažavaju, za da spase vladarsku i čest i korist, a narod povieren im da sačuvaju i izbave od nepovijerenja.

Narod hrvatsko-slavonski iz prošlosti svoje zna, da ako je ijedan narod u prostranoj i slavnoj Austriji vladarskoj kući Vašeg Veličanstva odan, vieran, pokoran i na žrtve pripravan bio, to da je on bezprimierno uvijek bio; da je njegova viernost i odanost tim čvršća i gotovija bila, čim je slavno vladajućem domu veća pogibelj prietila bilo od domaćeg bilo od vanjskog neprijatelja; da se nemože naći jedan dan u njegovom dosta burnom i pogibelji punom životu, koji bi se mogao zabilježiti kao iznimka te postojeane viernosti.

Ali zna naš narod iz prošlosti i to, da što je god on točnije i revnije svoje podaničke dužnosti obnašao i izpunjavao, tim da je manje nagrađivan i uvažavan bio, i da su se njegova nezagodna prava tim manje štovala i štedila. – Borio se s' Turcima nije nijedan narod pod domom Vašeg Veličanstva, da mu nasljedne pokrajine spasi, kao što je naš narod hrv. slavonski, ali zato nijedan narod, osim njega jednoga, nije izgubio jedno važno udo svoje, kao što je on izgubio podpisanim Šistovskim mirom.¹⁴ Nijedan narod nije toliko dragocjene svoje krvi, da brani prava vladajućeg doma, neprestano prolijeva, koliko je naš narod iz vojničke krajine; a nijedan narod u Austriji nije u svojem pravu slobode, prosviete, riečju materialnog i duševnog napredka tako dugotrajno lišen, kao što naš narod u krajini.

Nezaboravne i kobne godine 1848/9 nijednom narodu nijesu u borbi za prejasni dom vladajući tolike rane zadate, nijedan narod nije tada s' većim oduševljenjem krv i imetak svoj žrtvovao, kao što je naš narod: ali zato nijedan narod nije se žalostnije u svojim nadama prevario, nijedan narod nije tako nemilice nepravredno, i nezakonito svoje slobode lišen ostao.

¹⁴ Mirom u Svištovu 1791. Austrija je od Turske dobila manje pogranične korekcije u Lici, ali je utvrđena granica prema Bosni i Hercegovini, koja je ostala do njezine okupacije 1878., odnosno formalno do aneksije 1908.

Još i dan danas, izza tako neprestanog gorkog izkustva i pretrpljenih čemernih a nezasluženi nevoljah, junačka i može se upravo kazati gvozdena viernost i podanička odanost našeg naroda klonula nije; tome je dokaz pouzdanje, kojim se Vašem Veličanstvu sa više stranah obraća raznim molbam i predstavkama moleći, da mu se njegova starodavna prava povrate.

Takovim pouzdanjem obraća se na Vaše Veličanstvo i glavna skupština Županije virovitičke sa poniznom molbom, da bi se našem narodu celovitost krune njegove povratila i obnovila.

Na tu celovitost naš narod ima pravo i po povjestnici, i po ugovorima državnopravnima i po naravi.

Na tu celovitost ima pravo po naravi, jer narod koga je Bog jednim učinio i sastavio jezikom, običajevima, uspomenam i predanjem, nebi smjeli ljudi dieliti, a da negrieše, i da il prije il poslje kaznu za taj grieh netrpe.

Na tu celovitost ima pravo naš narod po povjestnici i po državnopravnim ugovorima. Pokrajine kano: Dalmacia sa quarnerskim otocima, Istria do potoka Raše, kotar metlički, i novomietski, i strana stare Županije Zagorske tako zvanu Marka Slavonika, jesu u ono doba kad je narod Hrv.-Slavonski godine 1102 dinastiu Arpadsku izabrao, ka celovitosti trojedne kraljevine spadale. Svi zakoniti i ustavni kraljevi kao iz Dinastie Arpadske, tako i oni za vrieme izbornog kraljevstva, a nemanje oni iz sjajnog doma Habsburžko-Lotarinskog, kojeg je narod Hrvatsko-Slavonski g. 1527 i g. 1712 dokazom najpače pragmatičke Sanctie izabrao, jesu uvijek svečano i javnom prisegom obvezivali i sebe i potomke, da će celokupnost trojedne kraljevine uzdržavati i braniti a poremeću sa svom silom upravljati.

Glavna skupština Županije virovitičke tvrdo se nada, da će Vaše Veličanstvo, koje je na temelju godine 1527, 1712 sklopljenog ugovora izmedj naroda hrv.-slavonskoga i prejasnog doma Habsburžko-Lotrinskog baštinilo krunu hrvatsko-slavonsku, isto tako vladarsku zadaću prama našem narodu izpuniti, kao što je naš narod svoju dužnost podaničke viernosti izpunio.

Zato glavna skupština Županije Virovitičke moli ponizno Vaše apoštolsko Veličanstvo:

1. Da se kruni Hrvatsko-Slavonsko-Dalmatinskoj povrate što prije Dalmacia, sa quarnerskim otocima, Istria do potoka Raše, kotar Metlički i Novomietski i strana stare Županije Zagorske tako zvana Marca Slavonica.

2. Da se Hrvatsko-Slavonska vojnička krajina pridruži ustavnom tielu trojedne kraljevine, i da se kao označene pokrajine, tako i vojnička krajina na predstojećí Hrvatsko-Slavonsko-Dalmatinski sabor pozove.

Vaše Veličanstvo!

Teško si i narodu i vladaru, gdje narod štiti, jer tada oluja predstoji, a što naš narod svoja prava traži znak je da želi dalje vjeran biti i svoje podaničke dužnosti izpunjavati kao i dosada. Nezadovoljiti mu, bilo bi ga kvariti, bilo bi natjerati ga da svoju narav, koju je uvijek vjernost i postojanost označavala, promieni. A od plemenitog srca Vašeg Veličanstva to se ni pomisliti neda.

Dano iz glavne naše 11. i sljedećih danah mjeseca veljače 1861. u Osijeku držane skupštine.

6.

1861., veljača 11, Osijek

Virovitička županija poziva stanovnike Dalmacije da se priključe Hrvatskoj.

HDA, DK, PS, 1861/157, kut. CCLIX. (tiskani letak)

Mila bratjo Dalmatini!

Čiem se narod hrvatsko-slavonski probudi u novije doba iz duševnoga i političnoga mrtvila, gledao je najprije: kako da izcieli svoje državno tielo tečajem nekoliko vjekovah toli grdno oštetjeno i oslabljeno.

Ovoga tiela bijaše nekada glavom junačka i umna Dalmacija. Ta dobro Vam je poznato, da kraljevi hrvatski iz narodne vladalačke kuće u svom naslovu na prvom mjestu pisahu ime Dalmacije, da u Dalmaciji bijahu vienčani ne samo Držislav, Krešimiri, Zvonimir i Stjepani, nego i prvi kralj hrvatski iz Arpadova plemena Ugrin Koloman zaklevši se u ime svojih nasljednikah, da kano kraljevi Dalmacije i Hrvatske krunit će se krunom Zvonimirovom u sriedini zemlje Hrvatske.

Ali na nesreću naroda hrvatskoga glava mu dodje u čeljusti mletačkoga lava; dočim malo kašnje ozliediše mu državno tielo susjedi s lieva i s desna. Tada nastane mu život pun jada i nevolje, da ga jedva božjom milostju preboli.

Nu što je bilo, prošlo je, a spominjalo se ljubezna bratjo! za koristan nauk nam i potomkom našim, da je teško bratu bez brata. To ćuti od davna dio hrvatskoga naroda živući u Hrvatskoj i Slavoniji; zato odkada Dalmacija dodje pod žeslo prejasnoga habsburžko-lothrinskoga doma neprestano zahtievaše od njega, da sdruži Dalmaciju s Hrvatskom i Slavonijom.

Ovaj zahtiev osniva se na dvostranom ugovoru sklopjenom med narodom hrvatskim i rečenim vladajućim domom god. 1527. i 1712. uslied kojih ovaj u mužkom i ženskom potomstvu svienča se hrvatskom krunom zaklevši se svetčano, da će njezina prava ne samo braniti, nego i razširiti stekav joj po možnosti staru moć, sjajnost i slavu.

Imenito god. 1848. hrvatsko-slavonski sabor zahtievaše od svoga milostivnoga kralja celovitost kraljevine Hrvatske; nu prem bijaše mu obrečeno sdruženje Dalmacije s Hrvatskom i Slavonijom,¹⁵ iz poznatih razlogah nije se izpunilo. U nastadšoj za naš na-

rod kobnoj dobi, nemogaše biti ni spomena o tom, kako da se popuni celovitost kraljevine Hrvatske; pošto bezobzirna ruka rušila je a ne dizala njezina najsvetija prava.

Nu čiem milostju njegova Veličanstva našega kralja bje dozvoljena slobodna rieč narodom austrijskim: odmah ozvaše se glasovi hrvatski zahtievajući celovitost krune hrvatske, a navlaš sdruženje Dalmacije sa sestrama Hrvatskom i Slavonijom. Ovi glasovi pojavise se toli u državnom vieću, koli u banskom dogovoru.

Milostivi kralj naš obreče sbilja u vlastoručnom pismu, ovo željno očekivano sdruženje. Na to porodi se uzklik i veselje u svih sinovah trojedne kraljevine, kojim je stalo do ljepše i slavnije budućnosti hrvatskoga naroda.

Nu sva radost pravih rodoljubah mila bratjo! probudi u nekih kruzih kršne Dalmacije mržnju i nenavidnost, te oni stadoše iz svih silah raditi, kako da preprieče posestrinstvo trojedne kraljevine. U tu svrhu neprijatelji sdruženja s Hrvatskom i Slavonijom razsuli su u narod svakojake klevete i laži; ovaj, da će tiem puk u Dalmaciji doć pod pušku i štap,¹⁶ onaj, da će Hrvati i Slavonci poplaviti mu zemlju i koješto ino, nedostojno da se o tom govori bistrim glavam dalmatinskim.

Ovo nedostojno postupanje neprijateljnah naroda hrvatskoga dalo je povod Virovitičkoj Županiji, da i ona, ko što banski dogovor, iz svoje glavne Skupštine danas pod predsjedničtvom Preuzvišenog Gospodina velikog župana Josipa Juraja Strossmayera u Osieku držane pošalje Vam mila bratjo! pozdrav bratski i rieč bratsku.

Bratjo Dalmatini! nevjerujte ljudem sebeljubcem, koji pod krinkom i plaštom domoljubja svoju korist traže; koji stavljajuć Vam pred oči strah i skrb svoju za Dalmacijom hteli bi vas odcepiti za vieke od Vaše bratje, s kojom po naravi i po pravu jeste jedno tielo i jedan duh, i bez koje gubite se kano kaplja u moru inostranih narodah.

Plašite se za slobodu? a kakovu slobodu, bud duševnu bud državnu, mogoste do sada imati, dok Vam umom i tielom, u učioni i uredu tudji jezik i tudji običaj vladaše? dok Vam tudjin zakonom zapoviedaše?

Glavni štit, i glavno jemstvo ustavne slobode, koja se narodu Hrvatskomu u Hrvatskoj i Slavoniji ovih danah vrati, jesu Županije. I vi mila bratjo! imaste slobodnih županijah, dok ste bili jedno politično tielo sa sestrom Hrvatskom. Otvorite stare knjige; pa ćete u njih naći spomen o Županiji Duklanskoj, Zahumskoj, Neretranskoj, Poljičkoj, Makarskoj, Mosorskoj, Sidražkoj, Kninskoj, Ninskoj itd. U Županijah, kako u nas sada biva, otci Vaši birahu sami sebi svoje poglavare, da jim tudjin nesudi i nevlada, sami sebi stvarahu zakone, sami upravljahu svojim blagom i imetkom, u jednu rieč bijahu svoji gospodari. A tako ima celovito i sada biti brez da Hrvati uticali budu u vaše domaće posle.

¹⁵ Tvrdnja je netočna, jer kralj Ferdinand V. nije uopće službeno komunicirao sa Saborom 1848., zbog formalne podložnosti Hrvatske samostalnoj mađarskoj vladi.

¹⁶ Misli se na vojni sustav u Vojnoj granici.

Želite li dakle toliko, da budete gospodari u Dalmaciji: to neimate drugoga puta, nego da sdruživši se sa sestrama Hrvatskom i Slavonijom postanete dionici njihove samouprave (autonomie), koja se čuva u Županijah, niklih iz javnoga i domaćega života naroda slovinskoga.

Bratjo Dalmatini! izim sve domaće koristi nuka Vas na slogu i narodna korist. Narod hrvatski sdružen u trojednu kraljevinu razvijat će se jače na duševnom i materialnom polju, bit će silniji naprama svojim susjedom, ter Hrvatska i Slavonia pripomagat će Vam boljem razvitku i otvorenju puta Vašim trgovinam s Bosnom i Hercegovinom, koje no su svima nam posestrine.

Zato i Virovitička Župania svesrdno Vas pozivlje, da neslušav mrziteljah naših stupite pred pristolje milostivoga vladara moleći ga, da sdruživši Dalmaciju s Hrvatskom i Slavonijom povrati od svoje strane cielovitost krune hrvatske, koju on po dvostranom ugovoru nosi, te učini Vas tiem dionicima ustavne naše obćenite slobode.

S takovom željom i s takovim očekivanjem mi Vas od svega srdca pozdravljamo i grlimo.

Dano iz glavne naše Skupštine, u Osieku držane 11. i sljedećih danah mjeseca veljače 1861.

7.

1861., veljača 12, Zagreb

Zagrebačko poglavarstvo traži da Međimurje ostane u sastavu Hrvatske i da se što prije sazove sabor na kojem bi sudjelovali i slobodno izabrani predstavnici Vojne granice.

HDA, Riječka županija (RŽ), 1861/49, kut. 40 (tiskani letak)

Vaša Presvietlosti!¹⁷

Narodi, koji sami sebe ostavljaju, nezaslužuju imena naroda, isto tako nezaslužuju ime rodoljuba ni oni, koji se jednokervne bratje odriču, i koji ma bio i samo pedalj zemlje otačbine svoje tudjem narodu na lahku ruku odstupljaju.

Zaključak velike skupštine županije varaždinske od 28. Siečnja 1861., kojim je ona hervatsko naše Međimurje za zemljište neutralno proglasila i njegovu Preuzvišenost svietlog našeg Bana zamolila, da ondašnju posadu, koje je opredieljenje bilo čuvati onaj naš teritorium proti tudjoj navali,¹⁸ jest flagrantni učin samoubitstva narodnoga, i predstavništvo glavnog ovog grada tužnim i razgnjevljenim serdcem konstatira pomanjkanje svakog domoljubja kod velike skupštine županije varaždinske.

¹⁷ Predstavka je upućena predsjedniku Hrvatsko-slavonskog Dvorskog dikasterija I. Mažuraniću.

¹⁸ Nedostaje dio rečenice (vjerojatno: "povuče").

Podpisani zastupnici slob. i kr. ovog grada smatraju za najsvetiju domorodnu dužnost svoju Presvietlost Vašu na nezakoniti i nedomородni zaključak rečene županije pozornu učiniti, i istu najpokornije umoliti, da kod njegovog posvećenog Veličanstva najmilostivieg našeg kralja izposlovati nastoji:

1. da hervatsko naše medjmurje ostane celotvorni dio naše domovine, te da pitanje o sdruženju istog bude predmet medjusobnog dogovaranja naroda hervatsko-slavonskog sa narodima ugarskimi; do to doba neka bude medjmorje pod neposrednom upravom autonomnih domaćih vlastih hervatskih.

2. Da se u kobnom ovom trenutku što skorije sazove sabor trojedne kraljevine, na kome ima biti zastupana i naša vojnička krajina po svoih zastupnicih, biranih bez ikakva upliva tuđjih ljudih, kojima je jedino stalo do toga, da vojnička naša Krajina, – ovo kriepko i živo udo tiela našega – i nadalje ostane pod nesnosnim jarmom absolutizma.

Vaša Presvietlosti! Velika i važna pitanja; pitanja od kojih sudbina domovine naše zavisi, treba da se čim prije rieše, ako nećemo, da nas nikad nemišljeni dogodjaji iznenada nezateku, i nas nepripravne možda upropaste; a riešenje toli važnih pitanjah pripada jedino saboru naših kraljevinah.

I zato zastupništvo ovog glavnog grada Vašu Presvietlost opetovano moli, da ista kod Njegovog posvećenog Veličanstva premilostivog našeg kralja i vladara milostivo izhoditi izvoli, da se sabor trojedne kraljevine čim prije sazove.

Iz siednice zastupništva kr. i sl. glavnog grada Zagreba, dne 12. veljače 1861. deržane.

8.

1861., veljača 12, Zagreb

Zagrebačko poglavarstvo protestira zbog zahtjeva Varaždinske županije da joj se ostavi kompletno autonomno sudstvo i traži od bana Šokčevića da se pridržava naputka o uređenju županije.

HDA, RŽ, 1861/49, kut. 40 (tiskani letak)

Vaša Preuzvišenost!

Novoustrojena županija varaždinska priobčila je iz velike svoje skupštine dne 28. siečnja 1861 deržane ovogradskom zastupništvu predstavku na Preuzvišenost Vašu upravljenu, u kojoj moli, da Vaša Preuzvišenost od svih daljih glede uzderžanja autoriteta županijskog suda varaždinskog za nužno pronadjenih korakah odustane, i da se zadovolji time, da županija varaždinska kriepostju autonomne vlasti, koja joj po smislu tamo citiranih zakonskih članakah pripada, ne samo okružne i kotarske sudce imenovati, no i članove suda sbornog županijskog izabрати te pravicu u ime županije i kod ovog suda administrirati može, i pozvala je nas da i mi od naše strane predstavku ovu podupremo.

Podpisani predstavnici glavnoga ovoga grada sciene, da bi oni proti duhu vremena sadanjega jako pogriješili, kad bi od svoje strane predstavku županije varaždinske, koja još svejednako duhom feudalnim diše, i napredak industrije i tergovine kao i novo obrazovana privatnopravna odnošenja posve ignorira, od svoje strane poduperli.

Vaša Preuzvišenost! Gledište, s kojega mi organizam sudovah smatramo, posve je razno od onog, koje županija varaždinska zauzima.

Mi mislimo, da je baš to bila najslabija strana zakonotvorstva ugarsko-hervatskog, što se ovo malo, ili da reknemo, skoro baš ništa brinulo nije, za duhu vremena primierno reformiranje pravne administracije.

Slabahnj oni napori, koje je ugarski sabor za reformiranje kaznenog zakona i kaznenih sudovah učinio, ostali su samo kao usamljeni pokusi urednije i bolje uvesti se imajuće pravne sisteme, a civilno pravno polje, koje je posve neobdijelano bilo, ostalo je uslied srušenog feudalizma godine 1848. posve keršovito.

Tudji sistem, pod kojim smo mi kroz dvanaest godinah stenjati morali, imao je jedinu i to tu dobru posliedicu, što je u narodu sviest pravnu probudio, i što je narod naš sa niekim bar urednim pravnim institucijama upoznao.

Mi neželimo ovdie pravne uredbe propale sisteme braniti, no ipak priznajemo, da su ove naredbe temelj mnogih, da nereknemo sviuh privatno-pravnih odnošenjah postale, i da bi privatno pravo jako uzdermano bilo, kad bi se postupak županije varaždinske odobrio, i kad bi i ostala municipia u našoj domovini, primier ovaj sliedeć, obstojeće sborne sudove, ovaj jedini poruk bolje administracije sudačke, na prećac ukinula.

Ma koliko mi mislili o zakonitosti ili nezakonitosti naputka, izdanog po njegovom posvećenom Veličanstvu našem najmilostivijem gospodaru i kralju za uredjenje županijah i ostalih municipiah, to ipak priznati moramo, da je u pomanjkanju svakog inog zakonitog opredieljenja, koje bi obzir imalo na sadanji položaj i stanje domovine naše, i prevraćenih bivših odnošenjah staliških, da je velimo naputak jedini temelj, na komu municipia naša u život se privesti, i do dalnjeg riešenja sabora trojedne kraljevine obstojeti mogu.

Vaša Preuzvišenost! Podpisano zastupništvo glavnog ovog grada, ne samo da nemože od svoje strane podupirati navedenu predstavku županije varaždinske, nego smatra za domorodnu svoju dužnost Vašu Preuzvišenost zamoliti, da se strogo po njegovog Veličanstvu izdatog naputka derži, i budnim okom bdije, da naputak isti osobito što se sudačke administracije tiče, u nijednom pogledu povriedjen nebude.

Vaša Preuzvišenost! Sloboda ustavna neima većeg neprijatelja do onoga, koi se usuđuje, sebičnom i zlom nakanom pravne institucije podkopavati i u pravnih odnošenjih anarkiju uvoditi.

Proti ovakovim težnjami biti će narod naš svagda na oprezu, a uzdamo se, da će i Vaša Preuzvišenost, ugledajuć se u sjajni primier ljubimca naroda našega neumerlog Jellačića bana, takovim nakanami znati svom odvažnostju i strogošću u put stati.

Konačno usudjuje se ovo zastupništvo Vašu Preuzvišenost najpokornije zamoliti, da milostivo nastoji o tom, da se sudbene oblasti u našoj domovini po propisu navedenog naputka što skorije preustroje.

Iz siednice zastupništva kr. i slob. glavnog grada Zagreba, dne 12. veljače 1861.

9.

1861., ožujak 11, Osijek

Virovitička županija poziva mađarske oblasti da priznaju i poštuju nezavisnost, ravnopravnost i teritorijalnu cjelovitost Hrvatske.

HDA, RŽ, 1861/172, kut. 40 (tiskani letak)

Draga bratjo i priatelji!

Skupština Županije Virovitičke jeste dopise, koji su od svih skoro županijah i slob. gradovah kraljevine ugarske stigli, i kojima ovu županiju pozivlju, da njihove na zakonu od godine 1848, utemeljene zaključke podupire, primila i po redu proučila.

Držeć se načela, da je svakog ustavnog slobodnog naroda stožerna dužnost ne samo prava svoja proti svakom napadaju muževno i dosljedno braniti, nego uz svoje takodjer i pravo **tretjega** štiti, kao što to obća sloboda i uzajamna medjunarodna solidarnost osobito izmedju saveznih narodah zahteva i nalaže – jesmo mi iz dopisah ugarskih oblastih sa pravednim negodovanjem i začudjenjem razabrali, i uvjerali se, da su oblasti ugarske putem, koji od gorenavedenog načela daleko odvodi, udarile, dočim samostalnost i neodvisnost trojedne kraljevine Hrv. slav. dalmatinske državno-pravnim celoj Europi znanim ugovorima osiguranu posve ignorirajuć, ime kraljevine slavonije uništuju i zahtievaju, da se zajedno sa medjumurjem, gradom i kotarom Riečki, koji nedvojbeno ka celokupnosti trojedne kraljevine spadaju, utjelovi; dočim tegobu vode, što Županije Virovitička, Srijemska i Požežka na ugarski sabor pozvane nisu; dočim odciepljene medjumurja od Hrvatske zahtievaju, a hrvatsko primorje i hrvatski grad Rieku magjarskim primorjem i magjarskim gradom nazivlju; dočim tegobu vode što je u pozivnici na sabor ustanova, da poslanici magjarski znati moraju, izostavljena – ništa i nespominjuć o tom, da bi kano stari naši saveznici voljni bili, sjedinjenim silama o tom nastojati da se celokupnost trojedne kraljevine povrati.

U ovo ozbiljno i odlučno vrijeme jeste neobhodno i silno potreбно, da se razumijemo.

Akoprem se mi načela držimo, da se odnošenje krune trojedne kraljevine jedino putem sabora ustanoviti može: ništanemanje skupština Županije Virovitičke kao autonomna vlast već sada nieka nepomična načela, koja kano “*conditio sine qua non*” svakog mogućeg pretresivanja naših medjunarodnih odnošajah smatra.

1. Prije negoli narod trojedne kraljevine na saboru svom o odnošajih prama ugarskoj i jednu prosboriti uzmogne, neobhodno je nužno, da se zakoniti kraljevine ugar-

ske sabor svečano izrazi i zakonom utvrdi. da on duboko počituje i pred licem ciele Europe priznaje historično legitimno i naravno pravo souvaerenstva krune i države hrv. slav. dalmatinske prama kruni i državi ugarskoj, i da prije svega prizna podpunu i svestranu neodvisnost krune Zvonimirove od krune s. Stipana.

Ovo se zahtevanje osniva na ugovoru, kojeg je narod trojedne kraljevine sa kraljom Kolomanom g. 1102 souvaerenom i slobodnom voljom sklopio; poleg kojega kralj ovi svetom Zvonimirovom krunom okrunjen zakle se, da će sva prava i nezavisnost krune trojedne kraljevine štiti i braniti; osniva se na tom što je narod trojedne kraljevine slobodnom i souvaerenom voljom g. 1527. nadvojvodu Austrijskoga Ferdinanda I. za kralja izabrao, koji se je takodjer obvezao, da će sva prava ove kraljevine štiti, osniva se na tom što je sabor trojedne kraljevine g. 1712 državni zakon sanktiom pragmatičkom dvostrano ustanovljen primio, kojim kralj naš Karlo III sebe i nasljednike svoje obveza, da će sva prava i neodvisnost trojedne kraljevine i krune naše sveto čuvati i braniti, usljed čega je sanctia pragmatička i primljena.

2. Kao god što je narod trojedne kraljevine pripravan sve poduzeti, da se sloboda ugarskih narodah od svačije navale obrani, u tom bo vidi narod naš najbolje jamstvo ustavne svoje slobode; isto tako mora ova Župania kao preduvjet staviti: da se sabor ugarski predhodno izjavi: da će cjelokupnost trojedne kraljevine izposlovati nastojati sdruživ sile svoje sa silama trojedne kraljevine, ali da to nečini, kao što je do sad na porugu pravah krune naše činio, zahtievajuć temeljom faktičnim pravah cjelokupnost ugarske a ne trojedne kraljevine.

Zato mi sve ugarske vlasti prijateljski pozivamo, da iz svoga sabora odvažno i odlučno zahtievaju: da se celokupnost trojednoj kraljevini povrati, ovamo spadaju: Hrvatska sa Medjumurjem, Slavonia, hrv. slav. vojena granica, Dalmatia sa kvarnerski otoci, sva Istria ovamo razumjevajuć i onaj komad Istrie što je niemačkom savezu nezakonito utjelovljen naime kotari sazinski i volovski – svečani bo protest sabora našega od godine 1596 proti odkinutja Istrie od državnoga našega tiela uvijek još u svoj svojoj krieposti postoji – zatim sav kraj medju riekami Kupom, Ribnicom, Krkom i Savom ležeći, nema nje slovinski kraj (marca slavonica) u burnim vremenima od trojedne kraljevine odkinut i kranjskoj i štajerskoj utjelovljen.

Samo ovako reconstituirana trojedna kraljevina biti će kraljevini ugarskoj takovim saveznikom, koji će ne samo imenom no i dielom biti kriepekim zidom proti svačijoj navali. Svako ino osakatjenog državnog našeg tiela s' druženje il vezanje sa ugarskom pod vidom tobožnje veće sigurnosti i jemstva ustavnosti naše, jeste puka chimaera.

3. Zahtieva se da ugarski sabor zakonom i dielom za uvijek obezbiedi jednakost i ravnopravnost svih naroda pod ugarskom krunom živućih toli na političkom, koli na narodnom polju, kamo osobito spada podpuna ravnopravnost dotičnih jezika u Županijskih skupštinah, u poslovnih predmetih, u školi, u crkvi, u dopisivanju u saboru –

onim pako pod ugarskom krunom živućim narodima koji i pravo svoje i povelje uživaju, kano Srbima i Rumunjima, da se to pravo zakonom ujamči, a za narod srbski da se narodna skupština zakonom ustanovi.

Mi se ovih načelah tim više držimo što je produljeni i samo odgodjeni sabor trojedne kraljevine od god. 1848. ustanovio, da je želja trojedne kraljevine samo priateljski savez sa ugarskimi narodi, dakle ne s' magjarskim samo narodom uzdržati.

Ova skupština drži, da čim je riešenje iztočnog pitanja za trojednu kraljevinu važnie, i čim od većih i nedohitnih posliedicah za Europu, ugarsku a najpače junački magjarski narod i za trojednu kraljevinu biti hoće i mora: tim da je potriebnije a za korist i same ugarske i trojedne kraljevine, da stara i susjedna bratja ugri što najveću važnost na riešenje obrazloženih uvjetah obrate, i obćedržavne i narodne uzajamne interese kao ugarske tako i trojedne kraljevine osobito na um uzmu – a da kano slobodni jedan od drugog nezavisni narodi sjedinjenim silama naša prava, našu slobodu, naše starodavne ustave proti svakom napadaju junački branimo.

Dano iz glavne naše 11. i sliedećih danah mieseca ožujka 1861 u Osieku držane skupštine.

Skupština Županija Virovitičke

Tomislav Markus

Nine Documents on the Political and Constitutional Demands of the Counties of Croatia-Slavonia at the Beginning of 1861

Summary

The author here publishes nine addresses of several counties of Croatia-Slavonia dating from January to March 1861. The addresses are sent to the king, Ban Šokčević, the president of the court *dicastery* (a Croatian governmental office with wide responsibilities in Vienna), Ivan Mažuranić, and to other Croatian and Hungarian counties, as well as to the inhabitants of Dalmatia. They express the fundamental requests of the Croatian body politic immediately after the easing off of political pressure from the Viennese centre and the abandonment of the politics of overt Germanisation and centralisation. In the addresses there is required the following: the renewal of the constitution in the *Trojedna kraljevina* (the Triune Kingdom of Croatia, Dalmatia and Slavonia), Hungary, and Austrian lands; the territorial integrity of Croatia, especially with regard to the re-unification with Dalmatia and the isles of Kvarner; a renewal of the alliance between Croatia and Hungary, based on equality; the lessening of economic difficulties; renewal of the county autonomy; and so on.

Key words: the Triune Kingdom (of Croatia, Dalmatia and Slavonia), counties, political history, addresses, the nineteenth century